

Назаренко Н.В., Чен Н.В., Севастьянова Д.О.

Мистецтво

«Мистецтво (рівень стандарту та профільний рівень)»
підручник для 10—11 класів закладів загальної середньої освіти

Головна мета підручника — формування в учнівства світоглядних орієнтацій і компетенцій у сфері художньої культури, виховання потреби у самореалізації та духовному самовдосконаленні в процесі опанування цінностей зарубіжної та української культурно-мистецької спадщини.

Підручник призначено для учнів 10—11 класів закладів загальної середньої освіти.

Вступ

Люди, що перейнялися мистецтвом, стають не тільки більш культурними і гідними інтересу, вони стають краще в найширшому сенсі — добрішими, мудрішими і прекраснішими, — вони стають більш миролюбними, більш активними, більш чутливими.

*Джуліан Барнс, англійський письменник,
один з видних представників літератури постмодернізму*

Представники різних культурних регіонів

Сучасне людство — це тисячі народів, сотні держав, понад шість мільярдів землян, серед яких немає двох зовсім однакових людей. У XXI ст. з усього різноманіття культур складається єдина цивілізація зі спільними проблемами і базовими цінностями. Однак ця єдина цивілізація існує в *багатонаціональному і полікультурному світі*, в якому гармонійно співіснують та взаємодіють культури різних країн, переплітаються, поєднуються і доповнюють одне одного мистецтва різних народів. Люди вчаться жити разом, толерантно ставитись до традицій і вірувань інших. Виникає спільна система цінностей, що характерна не тільки для окремої нації, а й для людства в цілому.

Якщо розглядати певну культурно-історичну епоху як цілісну багаторівневу систему уявлень людини про світ, інших людей, про себе і свою діяльність, то створюється поняття певного **образу світу**, яким його бачить кожна окрема людина. Він залежить від соціальної структури суспільства, національних, мовних, культурних та інших відмінностей.

Культура як багатозначне й багатовимірне поняття є складною системою, яку для зручності аналізу прийнято розподіляти за декількома класифікаціями. Основною з них є поділ культури на *матеріальну культуру*, *духовну культуру*, *культуру людини*, що включає *соціальну* (тобто політичну, економічну, правову, моральну) *культуру людини*, і *фізичну культуру*.

Духовна культура — це продукти духовної діяльності людини, що існують переважно в ідеальному вигляді: *поняття, уявлення, вірування, почуття і переживання*. Вони доступні для усвідомлення і розуміння всіх людей. Це продукти суспільного розвитку, які містять у собі форми суспільної свідомості та їхнє втілення в літературні, архітектурні й інші пам'ятники людської діяльності. Вони є якісним показником духовного життя суспільства і являють собою єдність таких компонентів, як *духовна діяльність, духовні потреби, духовне споживання, соціальні інститути, духовні відносини і спілкування*.

Основними формами духовної культури, які найбільш належать до неї, є *міфологія, релігія, мистецтво, філософія*.

Мистецтво — одна з форм суспільної свідомості; вид художньої діяльності, що відображає дійсність у конкретно-чуттєвих образах (у сферах архітектури, скульптури, живописі, графіки, декоративно-вжиткового мистецтва, музики, театру тощо). Розвиток мистецтва як елемента духовної культури обумовлюється як загальними закономірностями буття людини й людства, так і естетично-художніми закономірностями, естетично-художніми поглядами, ідеалами й традиціями.

Мистецтво універсальне та надзвичайно різноманітне. Воно постійно розвивається і реалізується у різних **видах і жанрах, стилях і напрямках**.

Мистецтво збагачує людину знаннями про світ, дає можливість співпереживати і відчувати естетичну насолоду. Особливість мистецтва, його відмінність від усіх інших видів людської діяльності полягає в тому, що воно пізнає і відображає світ через **систему художніх образів**, використовуючи специфічні засоби і прийоми. Це основа будь-якого виду мистецтва, а спосіб творення художнього образу — головний критерій приналежності до різних видів мистецтва.

Художній образ — особлива форма естетичного освоєння світу, коли зберігається його предметно-чуттєвий характер, його цілісність, життєвість, конкретність. Він наділений своєю логікою і розвивається за своїми внутрішніми законами. Образи виникають у свідомості людей під впливом реальної дійсності, сприйнятої за допомогою органів чуття. Вони є копіями, відбитками дійсності та зберігаються в пам'яті, можуть бути допомогою уяви. На основі образів пам'яті художник створює нову реальність — *художній образ*, який в свою чергу викликає у свідомості людей (слухачів, глядачів) низку уявних образів.

Художній образ — це специфічна для мистецтва форма освоєння, тлумачення і перетворення дійсності, яка здійснює естетичний і виховний вплив на людину. Художнім образом є як *твір у цілому* (наприклад, музична композиція, картина, кінофільм, вистава тощо), так і *окремі елементи твору мистецтва*. Він концентрує в собі духовну енергію певної культурно-історичної епохи і людини, яка його створила.

Проте, на відміну від науки, специфіку пізнання у мистецтві визначають суб'єктивний характер відображення, метафоричне ставлення до дійсності, активне використання емоційно-чуттєвого початку, що сприяє створенню **художньої картини світу**.

Кожна окрема культурно-історична епоха залишає наступним поколінням власний скарб у галузі художньої культури. Таким чином, поступово накопичується спільний досвід людства у *сфері мистецтва*. Сукупність цих культурних цінностей і **формує художню картину світу**.

Елементами духовної культури також є: *звичаї, традиції, норми, цінності, знання, інформація, значення*.

Кожна нація, кожен народ, навіть кожна соціальна група має свої **звичаї**, що виробилися протягом багатьох століть. Але звичаї — це не відокремлене явище в житті народу, це — втілені в рухи і дію *світовідчуття, світосприймання* і стосунки між окремими людьми, які безпосередньо впливають на духовну культуру певного народу, що в свою чергу впливає на процес утворення народної творчості. Саме тому народна творчість нерозривно зв'язана зі звичаями народу. *Звичаї народу* — це ті риси, за якими можна розпізнати народ не тільки в сучасному, а і в його історичному минулому.

Свято врожаю в Україні

День подяки (день врожаю) в Німеччині

Свято врожаю Вайсакхі в Пенджабі, Індія

Свято врожаю у Японії

Норма — це загальновизнане правило поведінки або дії. Норми виділяються зі звичаїв і набувають самостійного існування. Вчинки людини багато в чому визначаються прийнятими в суспільстві нормами.

Традиція — у перекладі з латини означає «передача». Її сутність як соціального явища виражена в тому, що вона є основним механізмом соціального і культурного успадкування. За допомогою традицій зберігається не лише матеріальний і духовний досвід попередніх поколінь, але і відтворюється найцінніше в культурній спадщині, що має загальне значення для представників того чи іншого суспільства.

Більш складним і розвиненим продуктом духовної культури є **цінності**. Цінність включає в себе такі елементи, як *інтерес* і *потреба особистості*, *борг* і *ідеал*, *спонукання* і *мотив*. Типи цінностей бувають різними: *моральні*, *релігійні*, *художньо-естетичні*, *політичні*, *вітальні* (пов'язані зі здоровим способом життя). Можна також говорити про сімейно-родинні цінності, трудові, ідеологічні. Нерідко цінності в тих чи інших культурах персоніфікуються в образі святих, героїв, вождів, класиків та інших.

Цінності духовної культури (мистецтво) не знають морального старіння на відміну від знарядь праці, верстатів тощо. Крім того, духовні цінності можуть існувати не тільки в *предметній формі* (книги, картини та інші), але і як акти діяльності. Наприклад, гра скрипаля, актора на сцені тощо. Потреба у людини в духовних цінностях безмежна, на відміну від рівня матеріального добробуту, який має межі.

Метою даного підручника є не просто показати розвиток різних видів мистецтва в культурних регіонах світу, а виділити лише ті види мистецтва, які є *характерними для кожного регіону*: показати їх особливості, виділити характерні риси на конкретних прикладах творів кожного виду мистецтва.

Регіональний підхід до аналізу світової культури дає нам можливість показати, що кожна культура — це унікальна і неповторна цілісність, показати, що при всьому різноманітті культур регіонів світу, вони виступають як якісь єдині багаторівневі системи, які можна порівняти між собою. Регіональні культури як складні, суперечливі і багаторівневі явища відображають складну структуру суспільства і людини, результатом діяльності яких вони є.

Без вивчення світового мистецтва, як складової частини кожної культури, з'ясування закономірностей його розвитку, знайомства з найбільшими його пам'ятками і з творчістю найбільш видатних майстрів, без знання художнього минулого різних країн світу неможливе формування ідейно-естетичних переконань і розширення кругозору.

У даному підручнику ми розглянемо:

- мистецтво африканського культурного регіону;
- мистецтво американського культурного регіону;
- мистецтво далекосхідного культурного регіону;
- мистецтво індійського культурного регіону;
- мистецтво арабо-мусульманського культурного регіону;
- мистецтво європейського культурного регіону;
- мистецтво європейського культурного регіону. Україна.

Мистецтво африканського культурного регіону

Ми стоїмо на порозі африканського століття, століття, де Африка займе своє законне місце серед народів світу.
Нельсон Мандела, південноафриканський державний і політичний діяч

Поміркуємо разом

Яке ваше уявлення про африканський культурний регіон? З якими видами мистецтва Африки ви знайомі? Яке ваше враження про них?

Єгипетські піраміди

Африканські маски

Один із сучасних африканських царів

Сучасні суданські селяни

Столиця Єгипту — Каїр сьогодні

Історична довідка

- Африка — другий за величиною після Євразії материк — має давню і багату культуру. На ньому знаходяться 54 незалежних і 7 залежних держав. Серед них: 10 островних, 14 внутрішньоконтинентальних і 37 держав із виходом до морів і океанів.
- Займає 20,3% суші. Чисельність населення цієї групи країн — більше 1 мільярда (2017 р.). Країни Африки умовно поділяють на 4 регіони — Північний, Південний, Західний і Східний (нерідко виділяють також Центральну Африку). Фахівці-демографи визначили, що в Африці існує, принаймні, 3000 виражених етнічних груп. У одній тільки Нігерії існує більше 370 племен.
- Для сучасної Африки характерні **різні антропологічні типи**, що належать до кількох рас. На південь від Сахари живуть народи, представники *негро-австралоїдної раси*, яка має три *малі раси африканських негроїдів* (**негроїдна, бушменська і негрільська**). В Африці чисельно переважає *негрська мала раса*, на півночі і півдні континенту — європеоїдне населення. На північному сході Африки (в Ефіопії і на півострові Сомалі) живуть представники перехідної **ефіопської** раси, яка поєднує ознаки *негроїдної та європеїдної* рас.

Представник негрської раси

Представник негроїдної раси

Бушмен

- Колискою багатьох народів Африки була Сахара. На думку фахівців-археологів, кліматологів, істориків, антропологів і етнографів, Сахара в далекому минулому була зоною степів із багатим тваринним світом. Народи, що населяли Сахару, займалися полюванням, а пізніше — скотарством. Усе це відбилося в **зображеннях і малюнках на скелях**: деякі з них мають вік близько 10 тис. років (так звані *фрески Тассілі*). На початку посушливого періоду в середині III тисячоліття до нашої ери, частина жителів Сахари мігрувала на південь. Саме це населення помітно вплинуло на процеси етногенезу та формування традиційної культури Західної і Центральної Тропічної Африки.
- Найбільш населеною країною Африки є *Нігерія*, населення якої складає близько 145 млн. чоловік. Друга за населеністю країна — *Єгипет*, де проживають більше 80 млн. чоловік.
- Найбільш населеним містом Африки є *Каїр* — столиця Єгипту. На території цього мегаполісу проживає близько 17 млн. чоловік.

Наскельні малюнки в плато Тассилі-Аджер у пустелі Сахара

Зараз у Сахарі проживають 2,5 млн. людей

Житла мешканців Сахари

Луксорський Храм. Луксор. Єгипет

• Найбільш поширеною мовою Африки є *арабська мова*, що представлена різними діалектами. 170 мільйонів, які спілкуються цією мовою, живуть в основному в Північній Африці. Крім арабської, на континенті існує ще 2000 мов. У більшості африканських країн однією з офіційних мов є європейська — та, якою розмовляли колонізатори.

Загадкові піраміди Судана

- Найдавнішою цивілізацією, яка зародилася в Африці, була держава фараонів у Стародавньому Єгипті. Вона утворилася приблизно за 3300 років до нашої ери і припинила своє існування в 343 році до Різдва Христового.
- У Судані знаходиться 223 піраміди, що в два рази більше, ніж у Єгипті, але вони менші за розміром, ніж єгипетські.

Особливості мистецтва народів Африки

Міні-диспут

1. З позиції сучасної філософії, релігія — це світогляд і світовідчуття. Як ви вважаєте, чи мають різні релігійні вірування вплив на розвиток мистецтва? Наведіть приклади з історії мистецтва країн Європи, що підтверджують вашу думку.

2. Англійський етнограф Персі Толбот писав: «Не можна надіятися зрозуміти почуття й думки африканця той, хто не розуміє, що мертві для нього — живі, які і володіють значно більшою владою, ніж володіли нею за життя». Прокоментуйте цей вислів. Подумайте, чи властивий такий світогляд іншим культурам.

3. Як ви вважаєте, чи впливає релігія на різні види мистецтва народів Африки?

Свою думку обґрунтуйте й наведіть приклади:

«Я вважаю, що...».

«Тому що...».

«Наприклад...».

«Таким чином...».

Мистецтво африканських народів має релігійну основу, втілену в різних версіях міфів, які є одними з основних елементів культури. Саме в них пояснюється виникнення світу, стосунки між людиною і надприродними силами, походження перших людей, рас, народів, освячення суспільного ладу тощо. Міфічні сюжети виражаються в різноманітних ритуалах і обрядах, у музиці та ритмах танцю. Вони пояснюють і визначають самобутність культури Африки, яка характеризується у її єдності. Незважаючи на поширення на континенті християнства та ісламу, міфи як народні вірування зберігаються в традиціях, традиційних релігіях Африки, а іноді і в нових формах, народжених сучасною африканською дійсністю.

Ритуальний весільний обряд

Обряд посвячення

Усі ці особливості культури африканського регіону знайшли своє відображення в різних видах мистецтва. Особливо це відбилося у *музичному і декоративно-ужитковому*.

Проходження кожним африканцем відповідного етапу життєвого циклу відзначають різні обряди, пов'язані з його народженням, змужнінням, одруженням, народженням його дітей, приходом старості і, нарешті, смертю. Усі ці обряди забарвлені релігією та супроводжуються елементами карнавалу.

Етнічна архітектура африканського культурного регіону

Архітектура — це один із найдавніших видів мистецтва, що виражає світосприйняття народу певної історичної епохи. Самобутня етнічна архітектура Африки дуже відрізняється від архітектури інших народів. Завдяки ізольованому місцю розташування (життя в глибоких джунглях, пустелі Сахара тощо), знаходячись далеко від європейської цивілізації, завдяки місцевим традиціям, природним умовам народи африканського культурного регіону зберегли свою архітектуру майже в «незайманому» стані (як тисячі років тому). Тому досить нові будівлі мають характерні риси.

У будівництві африканці завжди використовували різні матеріали, причому більшість із них були натуральними. У центральному регіоні у будівництві застосовували *солому*, на заході — *гній і землю*, на сході, півдні та у центрі будівлі були з *дерева*, а на півночі — *камінь*.

Найчастіше в Африці (у північній і південній частинах) можна зустріти *круглі будинки*, які мають різну висоту стін і відрізнятися різноманітними формами. Стіни зазвичай зводять з каменю, а як покриття використовують *гній, пісок, землю і глину*. Зверху ці житла покриваються спеціальними будівельними матеріалами для захисту від зовнішніх руйнівних чинників. Часто можна зустріти будівлі, які мають не просто дах, а цілісний комплекс із даху і стін. Такий варіант досить надійний. Найчастіше такі споруди можна зустріти в місцевостях, де переважає тропічний клімат.

Круглі будинки

Деякі жителі Африки, наприклад, бушмени, звикли вести кочовий спосіб життя. Тому житло будують зазвичай із найпростіших матеріалів — з сухої високої трави. Її скріплюють теж травою, але більш еластичною. Тут можна зустріти переносні будинки, які «розкладаються».

Будинки з сухої трави

Будинки у печерах

Серед африканського населення є і такі народи, які не займаються будівництвом взагалі, а просто ховаються всередині заглиблень скель. Жителі пустель найчастіше живуть у печерах, де можна легко зробити кілька поверхів, а переміщаюся між ними за допомогою каналів. Меблі, ложе і полиці роблять просто — викопавши заглиблення в стіні.

Не менш цікаве і своєрідне житло мешканців *Беніну*, що знаходиться в Західній Африці. Жителі займаються сільським господарством, вирощують бавовну, горіхи кеш'ю і кукурудзу.

Сучасні селянські хатини у Беніні

Селяни Беніну

Селище *Тьєбель* площею 1,2 га лежить в основі великого пагорба у країні Буркіна-Фасо — *касена*, перша згадка про яку датується XV ст. Селище вкрай ізольоване і фактично закрите для сторонніх. Швидше за все, це викликано тим, щоб зберегти місцеві унікальні традиції, архітектуру і мистецтво. У селищі є резиденція «королівського двору» — це кілька невеликих глинобитних споруд, повністю вкритих складними геометричними візерунками з фарб природного походження.

Будівлі селища Тьєбель

Кухня королівського палацу

Розпис стін

? Поміркуйте, чому, на вашу думку, саме архітектуру називають «матір'ю всіх видів мистецтва»? Як архітектурні споруди можуть «розповісти» про культуру народу, який їх створив? Проаналізуйте архітектурні споруди в африканських селищах і охарактеризуйте їх.

Архітектура стародавнього Єгипту

Шедеври архітектурного мистецтва Африки — це символи не тільки міст, а й країн цього дивовижного континенту. Увесь світ із захопленням дивиться на єгипетські піраміди і храми, на руїни Карфагену, на величні споруди Тунісу тощо. Майже всі рідкісні символи архітектурних чудес, створені стародавніми цивілізаціями, розташовані саме в Єгипті. Його монументальна архітектура, як довершене втілення людського духу, прикрашає скарбницю світової культури.

Історична довідка

Офіційна назва: Арабська Республіка Єгипет — держава, що розташована в Північній Африці і на Синайському півострові Азії і є країною двох материків. На північному сході межує з Ізраїлем, Сектором Газа. На півдні — з Суданом. На заході — з Лівією. На півночі територія омивається водами Середземного, а на сході — Червоного морів. Обидва моря з'єднані за допомогою штучно спорудженого Суецького каналу.

Насичена історія держави не могла не відбитися у різних видах мистецтва Єгипту. Особливо це можна простежити на прикладі **архітектури**.

Культові споруди Єгипту

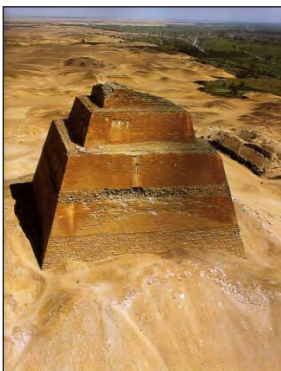
Першими серед культових споруд, які уособлюють могутність давньої культури Єгипту, є піраміди — гробниці для великих історичних особистостей. Їх в країні 118, найбільша з яких є *гробниця Хеопса*, названа *Хуфу*, або Велика. Вона єдина з «Семи чудес світу», що збереглися до нашого часу. Її вік — приблизно 4500 років. Гробниця Хеопса була найвищою спорудою в світі до будівництва Ейфелевої вежі в Парижі в кінці XIX ст. Є думка, що піраміда Хеопса являє собою своєрідний календар. Майже доведено, що вона служить і теодолітом, і компасом, причому такої точності, що з нею можна звіряти найсучасніші компаси.

Піраміда Хеопса

Піраміда Хефрена

Піраміда в Медумі

Друга за висотою — *піраміда Хефрена*, що пов'язана з Великим Сфінксом, причому і територіально, і композиційно. На ній, єдиною з усіх, збереглися залишки стародавнього облицювання. Як і всі інші, вона строго орієнтована до сторін світу. Її основа — практично ідеальний квадрат, зі стороною понад 200 метрів. При проведенні комп'ютерної перевірки виявилось, що відхилення від прямого кута на таку відстань складає всього дециметр.

Найбільш незвичайна піраміда з нестандартними формами і непологими схилами знаходиться в Медумі. Спочатку вона складалася з 8 сходів, але

пізніше було додано ще 8 щабель. У наш час видно тільки 3 із них. Уперше в історії будівництва єгипетських пірамід, ця піраміда була покрита вапняком, щоб додати стінам гладку поверхню.

Має максимально правильну форму, майже рівнобедрена, з низьким нахилом стін — *Рожева (Північна) піраміда*. Вона найбільша з трьох великих пірамід, розташованих на території Дахшурського некрополя, після пірамід Хуфу та Хафрі. Назва пов'язана з кольором кам'яних блоків, які набувають рожевого кольору під час заходу сонця.

Рожева піраміда Снофру

Культурна спадщина Єгипту — храм Абу-Сімбел

Греко-римська культура Єгипту

Храм Хатхор створений на честь богині радості і задоволень — твір греко-римської епохи. Побудований у період з 125 року до н. е. до 60 року н. е. Храмний фасад являє собою пілон із шістьма колонами, що зведені над стіною. На рельєфах зображені римські імператори, які приносять дару богам.

Загальний вигляд храму Хатхор у Дендері.
Egunet

Храмний комплекс Філе: храм богині Ісіді і павільйон Траяна

Храмовий комплекс Філе складається з храму Нектанеба I, павільйону Траяна, храму богині Хатхор і монументального храму богині Ісіди, що знаходиться на острові Агіліка. Це відомий пам'ятник архітектури, який представляє собою неповторний і унікальний синтез трьох культур — Єгипту, Греції та Риму.

Християнський Єгипет

Сучасний монастир Абу-Мена

Христос і святий Мена, єгипетська ікона, VI ст.

До ранніх християнських пам'ятників належить **монастир в Абу-Мене**. Це стародавнє місто, монастирський комплекс і центр християнського паломництва пізнього античного Єгипту. Воно розташоване за 45 км на північний захід від Александрії. Залишки монастиря з 1979 року входять до списку Світової спадщини ЮНЕСКО.

Монастир святої Катерини належить теж до списку ЮНЕСКО. Він входить до числа найдавніших християнських монастирів, який за всю свою багаторічну історію ніколи не переставав діяти. Заснований у IV столітті, він протягом багатьох сотень років приваблює паломників з усього світу.

Монастир святої Катерини

Туніс — найбільш контрастний культурний регіон Північної Африки. Архітектура

Культура Тунісу є результатом злиття багатьох культур: пунічної, римської, іудейської, християнської, арабської, мусульманської, турецької та французької. Туніс став місцем зустрічі різних цивілізацій і його трьохтисячолітня культура свідчить про те, що ця країна, завдяки своєму географічному положенню, перебувала в центрі поширення великих цивілізацій і світових релігій.

П'ятивікове панування Риму залишило Тунісу незліченні пам'ятники античної архітектури і практично повністю зруйнувало сліди діяльності попередників римлян — пунійців і нумідійцев. Понад 200 міст налічувала провінція *Проконсульська Африка* в період її найвищого розквіту в II—III ст. н. е. Високий рівень економічного розвитку провінції позначився на характері містобудування на її території. Представники заможних кіл того часу зазвичай жили не в розкішних заміських спорудах, а в місті, культурному і політичному центрі регіону.

Панорама амфітеатру в Аль-Дам. *Аль-Джаз, Туніс*

Панорама амфітеатру в Аль-Дам — археологічна ділянка міста Аль-Джаз в Тунісі. Амфітеатр, уключений до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Він був побудований приблизно у 238 році н. е., коли територія сучасного Тунісу належала римській провінції Африки. Це третій за величиною в світі амфітеатр, який може вмістити 35 000 глядачів, довжина якого становить 148 м, а ширина — 122 м.

Карфаген — місто, що пов'язувало Схід і Захід. Це стародавнє місто було столицею північно-африканської держави Карфаген, що існувала протягом VII—II ст. до н. е. на території сучасного Тунісу. В стародавні часи ці землі населяли фінікійці.

Мистецтво Карфагену відчуло вплив прадавніх культур Єгипту та

Карфаген. Історичний малюнок

Греції, а потім і Риму. Це яскраво проявилось в стильовому розмаїтті різних видів мистецтва. З одного боку, карфагенці імітували східні стилі, а з іншого — запозичили традиції греків, етрусків. У V ст. до н.е. Карфаген був під впливом Сходу, а згодом — еллінської культури.

Римляни будували нові храми і будівлі громадського значення. Через деякий час Карфаген став одним із найкрасивіших міст, другим за величиною і величчю після Риму. Для задоволення потреб городян був побудований цирк на 60 тис. глядачів (карфагенський Колізей), а також театр, амфітеатр, великі терми і акведук довжиною 132 км. Сучасна назва міста — Картаж.

Майже 14 століть **мечеть Зитуна** є маяком мусульманської філософії для всієї Північної Африки. Вона знаходиться в місті Туніс. За легендою, колись тут проповідував завойовник візантійського Карфагена Хассан ібн-Нуман. Мечеть Зитуна — одна з перших мечетей на території Африки, яка веде свою історію з 698 року.

Мечеть Зитуна

Незважаючи на скромні зовнішні розміри, мечеть має досить солідну територію — її площа майже 5000 кв. м. Комплекс мечеті включає дев'ять входів, а колонада внутрішнього двору налічує 184 античні колони, взяті при будівництві мечеті з руїн довколишнього Карфагена. Молитовний зал (на жаль, сюди не має права зайти не мусульман) простягається на 1300 кв. м, його підтримують 160 стародавніх колон. Мінарет мечеті Зитуна підноситься на 43 м і служить головним орієнтиром у Медині.

Мечеть Сіді Окба в Кайруані

Велика п'ятнична **мечеть Сіді Окба в Кайруані** — найстаріша і головна мечеть священного для мусульман туніського міста *Кайруана*, перший за часом появи і значенням пам'ятник середньовічного мусульманського зодчества, і, одночасно, найбільша мечеть країни. Спочатку вона служила фортецею, в якій жителі міста ховалися від нападів візантійців і берберів.

Перший камінь до її основи було закладено в 670 році. Нинішня будівля з 35-метровим мінаретом, домінуючим

над містом, — пам'ятник епохи Аглабідів. Матеріали для будівництва мечеті були привезені зі зруйнованого арабами Ель-Джема, і з Карфагена, до їх числа входять 414 античних колон. На північній стороні двору знаходиться масивний, триповерховий мінарет, який піднімається на 35 м у висоту. Найнижчий рівень мінарету датується 728 роком і включає в себе дві римські плити з латинськими написами. З вершини мінарету можна спостерігати околиці в радіусі 10 км. Висота споруди понад 100 м. Ця мечеть одна з небагатьох ісламських святинь, до якої дозволений доступ не мусульманам.

Католицький собор Сен-Вінсен-де-Поль є кафедральним собором єпархії Тунісу і названий на честь святого Вікентія де Поля, католицького священика, був викуплений в Тунісі з арабського рабства. Храм розташований на площі Незалежності навпроти французького посольства. Будівництво храму в романо-візантійському стилі почалося в 1893 році. Храм був відкритий на Різдво 1897 року. Після здобуття незалежності Тунісу число католиків у країні стало скорочуватися. Багато католицьких храмів були націоналізовані. У 1964 році між Ватиканом і урядом Тунісу було укладено угоду про збереження у власність католицької церкви деяких католицьких церков Тунісу, до числа яких увійшов і собор святого Вікентія де Поля.

Католицький собор Сен-Вінсен-де-Поль.
Інтер'єр

Архітектурна перлина Малі

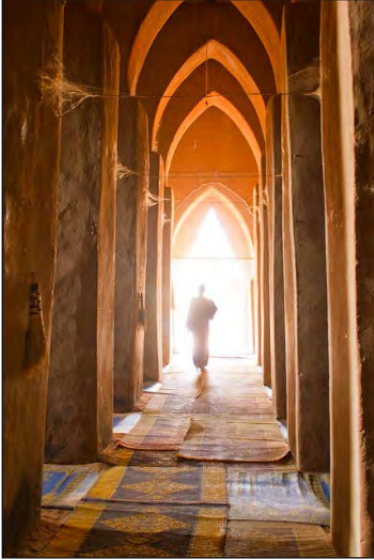

Дженненська мечеть

Будівельники за роботою

Дуже красива і незвичайна будова, що піднімається над пустелею — це **Велика мечеть Дженне**, яка розташована в місті Дженне, в районі річки Нігер, у Малі. Вона є однією з найвідоміших визначних архітектурних пам'яток Африки. У 1988 році цю мечеть було включено до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Інтер'єр мечеті. Нефи

який знаходиться просто неба і має розміри: 50 м — у довжину і 26 м — у ширину. Вежі мечеті прикрашені страусиними яйцями, що у цих місцях вважається символом чистоти і плодючості. Молитовна стіна повернута на схід, у бік Мекки.

Ми познайомилися тільки з краплею в морі щодо мистецтва архітектури африканського культурного регіону. Але сьогодні, завдяки Інтернету, все можливо. Знайомство з різними видами мистецтва Африки не тільки розширить ваш кругозір, а й дасть можливість зрозуміти культуру цього регіону, світогляд людей, які населяють його.

Бажано подивитися

Знайдіть в Інтернеті:

Африка, Малі, Дженні, Мопті, Бандіагарске нагір'я.

Таким чином, з розвитком культури Африки удосконалювалася і архітектура, будівлі постійно ускладнювалися і зміцнювалися. Особливу увагу африканські будівельники приділяли ритуальним будівлям — вони завжди були складними за формою і технологію. І хоча різноманітність форм і способів реалізації будівельних ідей величезна, побудови африканського континенту об'єднані загальним прагненням висловити свої давні корені.

? *Що найбільш вразило вас у архітектурі Африки? Свою думку обґрунтуйте й наведіть приклади.*

Музика африканського культурного регіону

Щоб долучитися до витоків національної культури народів Африки, їх традицій і світогляду, необхідно в першу чергу послухати і спробувати зрозуміти їх етнічну і сучасну музику.

Поміркуємо разом

Яка вона, на вашу думку, африканська музика? Які її характерні риси? Як на її розвиток впливають світосприйняття, пріоритети і життєві цінності народів Африки? Які всесвітньо відомі музичні напрямки мають африканське коріння?

Свою думку обґрунтуйте й наведіть приклади.

Вплив музичного мистецтва на культуру африканського регіону величезний. На відміну від європейської, музика Африки — невід’ємна частина соціального життя. Вона сприяє взаємодії між людьми і дає їм власне місце в суспільстві. Навіть демонстрації протесту в країнах Африки нагадують карнавал.

«Говорити про музику — все одно що танцювати про архітектуру», — вважає американський актор, комік, письменник, музикант, композитор Стів Мартін. Так, про африканську музику розповісти неможливо. Тільки слухаючи її, можна відчувати сухий вітер степу Масаї, і побачити веселку в бризках водоспаду Вікторія».

Бажано подивитися і послухати (за вибором учителя)

Знайдіть в Інтернеті відеокліпи:

Cesaria Evora — Besame Mucho (Consuelo Vélazquez);

Yaki-Da — Pride of Africa;

Dr. Alban feat. Leila K — Hello Africa.

І все ж спробуємо зрозуміти багатоманітність і цінність музичної культури Африки, її несхожість на звичну нам, яка водночас не робить її меншовартісною, на території якої поширені музичні культури різного історичного та етнічного походження. Майже кожне плем’я і кожен народ має тут свою музичну культуру, самобутній музичний стиль. У африканському музичному мистецтві існують декілька етнічних пластів:

- багатоманітність і цінність культури Африки, її несхожість на звичну нам, яка водночас не робить її меншовартісною.
- музика *Північної Африки* представлена перш за все берберо-арабською музичною культурою;

Співак і музикант із дуговою арфою.

Некрополь у Саккарі, Єгипет.

Гробниця V династії 2504—2347 рр. до н. е.

- музика народів, які живуть на *південь від Сахари* і для яких характерні спільність музичної мови, музичного інструментарію, закономірності системи ладу, ритміки тощо;

- музична культура *Тропічної Африки* — це культура бушмено-готтентотського, ефіопо-сомалійського, східноафриканського, центральноафриканського, нілотського, кушитського та інших народів.

Своїм корінням африканська музична культура сягає глибокої давнини, її вік — понад п'ять тисячоліть. Свідчення тому — наскельні малюнки із зображенням танцюючих фігур, музичних інструментів. Збереглися словесні тексти давньоєгипетських співів.

Одна із загальних характерних рис музичних стилів Африки — їх *запитальний характер*, який доповнюється форсованою *поліритмією* (одночасне звучання різних ритмів, які зливаються в єдине складне ціле). Друга загальна риса — складна *ритмічна структура* і *своєрідність музичних ладів*. Багато африканських мов — тональні. Це відіграє відповідну роль у підвищенні і зниженні тону в музичних композиціях.

Бажано подивитися і послухати (за вибором учителя)

Знайдіть в Інтернеті відеокліпи:

Африканські барабанщики;

Запальна африканська терекма;

African Drums and Afro — Carribean Grooves.

Ритуальні африканські танці

Для допитливих

Африканський народ має особливо розвинене почуття **ритму**. Слова в африканських піснях вільні в метричному відношенні, вони не збігаються з ударними частками, як це прийнято у європейців. У ритмічних малюнках переважають короткі тривалості — чверті, восьмі (найбільш уживані одиниці), шістнадцяті. Використовуються двох-тьохчастинні і, головним чином, змішані розміри. Є ненаголошені, зміщені (сильна частка періодично зсувається), асиметричні ритми. Основу африканської ритміки складають *поліметрія* і *поліритмія*, які особливо яскраво проявляються в ансамблевому виконанні. Ритмічну свободу африканської музики можна спостерігати на прикладі барабаних ансамблів, де виникає характерний для неї так званий *перехресний ритм*, тобто поєднання декількох ритмів (у кожного інструменту своє ритмічне звучання). При виконанні пісні накладаються один на один кілька ритмів (вокальної мелодії, плескання в долоні, барабанів та інших музичних інструментів), що мають свій малюнок, і не збігаються один з одним акценти.

? Дайте визначення поняттю «етнічна музика». Наведіть приклади. Як ця музика «розповідає» про характер народу, нації?

Етнічна музика — один із найбільш яскравих способів самовираження народів світу, вона втілює в собі культуру, побут і менталітет народу, є відображенням звичного йому природного середовища проживання. І у кожного народу є свої унікальні етнічні музичні інструменти, які мають певне звучання і характерні способи гри на них.

Етнічна музика — це індивідуальність народу, виражена звуками

Важливу роль в етнічній музиці Африки відіграють різноманітні *ударні* (барабани, санса, ксилофон) і *духові* інструменти (різні варіанти флейти, роги). Зі *струнних інструментів* використовується *музичний лук, арфа, кора, крадія* та інші. Крім того, в Африці зустрічаються інструменти, що займають положення між групами або поєднують ознаки різних груп, серед них — струнно-духовий інструмент *гора*. Характерна риса африканської музики — це барабани. «На початку Творець зробив барабанчика, мисливця і коваля...», — говорить народна легенда одного західноафриканського племені.

У африканських племен барабан є символом серця і має магічну силу. Кожне плем'я має свої барабани, і кожен має свою «мову». Їх майже стільки ж скільки мовних діалектів (а їх на території Африки понад 2000). Кожен барабан має свій ритм, створюючи власний музичний стиль.

Для допитливих

Джембе — середніх розмірів барабан, як правило приблизно 50—60 см у висоту. Його батьківщиною вважається *Західна Африка, Малі*. Тут він виконує роль не тільки музичного інструменту, але є засобом сповіщення населення про ту чи іншу пригоду. Для виготовлення цього виду барабанів використовується цілісний шматок дерева, який очищається зсередини. Ця вирізана порожнина забезпечує потрібний резонанс і глибокий басовий звук. Верх обтяг-

Барабани джембе

нутий козячою шкірою. Силу натягу можна регулювати за допомогою спеціальних металевих кілець. Основу гри на джембі складають три звуки — низький, середній і високий, які отримують від ударів в різні частини мембрани.

Танець барабанщиків Бурунді

«Золоті Барабани»

Калімба (карімбо) — найпоширеніший, після барабанів, віртуозний музичний інструмент *Центральної і Південної Африки*. Він призначений для барвистих мелодійних малюнків, але цілком придатний і для гри акордами. Використовується як під час традиційних обрядів, так і професійними музикантами. Його часто називають «африканським ручним фортепіано». Великі за розміром *калімби* майже завжди застосовуються як акомпануючий інструмент, що надає вражаючий низький басовий гул живим ритмам африканської музики. Маленькі за розміром *калімби* видають звуки, що нагадують звучання музичної шкатулки. Грають на *калімбі*, поклавши її на руки або на коліна, великим пальцем акуратно натискаючи і відпускаючи кінчики металевих язичків.

Калімба

Гра на калімба

Кора

Крарія — ефіопська ліра

Берімбау

Бажано подивитися і послухати (за вибором учителя)

Знайдіть в Інтернеті відеокліпи:

Hit the road, Jack, Гра на джембі під музику;

SaReGaMa — Kalimba solo for Lotus;

Kevin Spears Tribal Mix by KalimbaMan;

Toumani Diabate playing the kora in New Delhi;

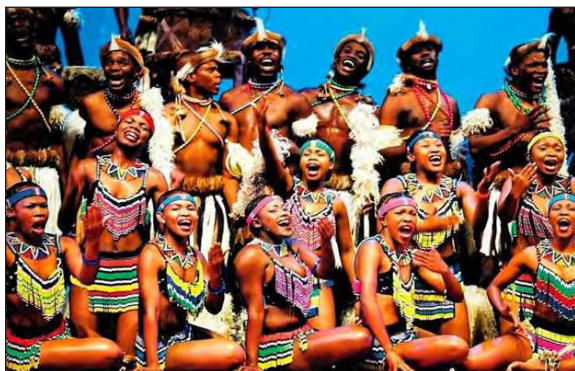
Sona Jobarteh and Band — Kora Music from West Africa;

Symphony Of Koras — Sunjata.

? Які музичні інструменти України вважають народними? Які ви знаєте українські народні пісні, в яких виражений характер нації? Свою думку обґрунтуйте й наведіть приклади.

Музичне мистецтво народів Африки відрізняється різноманітністю жанрів. Танці і пісні розважального характеру постійно змінюються: одні жанри зникають, інші виникають. Серед жанрів, що найбільш розвинені — трудові, героїчні, колискові, ліричні пісні.

Пісенний жанр в африканській музиці — це ситуації, де соліст і хор повторюють речення. При цьому хор часто складається з публіки. Таким чином, виконання музики в африканській культурі та її сприйняття — це своєрідна форма комунікації. Мета — залучати максимальну кількість людей до музичної події.

Співоча Африка

Бажано подивитися і послухати (за вибором учителя)

Знайдіть в Інтернеті відеокліпи:

Народна африканська пісня «Ахун». Bordeaux;

Simply Falling — Iyeoka;

USA for Africa — We are the World.

? Пісенний жанр для музичного мистецтва культури країн Африки має особливе значення. Як ви вважаєте, яке і чому?

Серед різних жанрів африканської популярної музики виділяються такі як **фуджі**, музика народності **хауса** (злиття етнічних традицій місцевості та ісламського вокалу), народні пісні і танці **макоса** (виконуються під гітару і акордеон), які виникли в Камеруні.

Фуджі — жанр африканської популярної музики, що базується на звучанні перкусійних інструментів і вокалу, повністю виключають будь-які західні інструменти, дотримуючись при цьому строгих ісламських канонів. Вважається, що основою цієї музики були жанр африканської популярної музики *апал* і задумлива філософська музика *Сакара* (форма хвалебних пісень), яка в свою чергу виникла від традиційної музики мусульманської частини нації йоруба в Нігерії. Найважливішою характерною особливістю фуджі є *ударна музика*.

Сікіру Айінде Баррістер

Цей жанр заснував нігерійський виконавець *Сікіру Айінде Баррістер*, який почав свій творчий шлях у 1965 році з виконання мусульманських ранкових пісень *вірі* під час священного місяця Рамадан. У музиці Сікіри об'єдналися традиційні мусульманські співи з давніми африканськими ритмами, але вже без релігійної спрямованості. Ця музика поступово перетворилася в танцювальну. Назву жанру він придумав після перемоги в конкурсі виконавців *вірі-музики*. Сікіра порівнював свою музику з всесвітньовідомою японською горою Фудзі. До кінця 1990-х років музика фуджі за популярністю перетворилася в музичний мейнстрім Нігерії.

Безперечним лідером і новатором жанру став Васіу Баррістер, відомий як KWAM (King Wasiu Ayinde Marshall).

Бажано подивитися і послухати (за вибором учителя)

Знайдіть в Інтернеті відеокліпи:

The Sakara Music Fiesta 2017 with Abideen Yusuf Olatunji;

Alhaji Jamiu Lefty Balogun (Sakara Musician);

King Wasiu Ayinde Marshal — Fuji Collections Nigeria Fuji Music;

Fuji Mega Mix — Dj Nestle.

Розвиток африканської музичної культури відбувався у взаємодії з музичними культурами інших народів. Особливо це можна простежити через розвиток **релігійної музики**.

Різні види релігійної музики отримали нове народження і нове забарвлення з проникненням до Африки *арабів* і *ісламізації* африканських народів, які, насамперед, скандували речитатив *Корану* і *Адана* (заклик до молитви). Стали популярними і деякі арабські музичні інструменти, а також поширилася арабська класична вокальна і вокально-інструментальна музика.

Для допитливих

На початку VII ст. араби, потрапивши до Африки з Аравії, принесли сюди свою культуру, мову і релігію. Майже всі народи *Північної Африки* прийняли *іслам*. У музичній культурі народів, які опинилися під безпосереднім впливом арабів, відбулися значні зміни: *поліритмія* ансамблів барабанів поступилася місцем *одноплановому ритмічному розвитку*, *струнні інструменти* вийшли на перший план у порівнянні з *ударними*, на зміну співу відкритим природним звуком прийшла *назальна вокалізація* (звук, при проголошенні якого видихуваний струмінь повітря проходить через порожнину носа, носової). Африканці перейняли у арабів деякі музичні інструменти: *дуффі* (бубон), *лютню*, двострунний смичковий *ребаб*, різновиди *арф*, *цитр*, *флейт* та інші.

Однак у південних районах тропічної Африки араби не змогли повністю асимілювати культуру місцевих народів. Їх музика — це своєрідний сплав, у якому африканські елементи превають над арабськими. Величезні райони Африки виявилися взагалі поза сферою арабського впливу.

У свою чергу африканська музична культура вплинула і на арабську. Так, у арабських народів з'явилися музичні інструменти Тропічної Африки, в тому числі *гонг*. Щорічно старовинний марокканський порт Ес-Сувейра приймає у себе найбільший міжнародний форум берберської культури і традиції **гнауа**. *Стиль гнауа* дивним чином увібрав в себе такі елементи, як ритми Чорної Африки, містичні звуки суфійських емоційних співів і ритуальних танців і піснеспіви кочівників арабських пустель. Для виконання *гнауа* використовуються всього 3 інструменти — барабани *ганга*, кастаньєти «кракеб» і триструнна лютня *гембрі*. Сила емоційного впливу цієї музики не має собі рівних, а самі марокканці приписують їй цілющі властивості.

Всесвітній фестиваль музики гнауа

Бажано подивитися і послухати (за вибором учителя)

Знайдіть в Інтернеті відеокліпи:

Фестиваль гнауа: від музики до акробатики.

Музика для душі суфійської.

Суфійська музика: згадати і відчувти Божественне в собі.

Європейські колонізатори переслідували африканську музику, пісні, танці, але, пристосовуючись до місцевих умов, були змушені йти на компроміс: вони дозволяли виконувати *церковні гімни* на африканські наспіви, змінювати тексти релігійних піснеспівів, використовувати під час богослужіння африканські народні інструменти.

Вплив європейського музичного мистецтва не обмежувався церковною музикою. Європейська музика все частіше стала звучати у вигляді маршів, модних пісеньок, вона призвела до зміни африканської мелодики, гармонії, ритму. Цей процес характерний в основному для африканських міст. У сільській місцевості, тобто у переважній частині Африки, він незначний.

Робота у групах

Порівняйте етнічну музику будь-якої європейської країни з африканською музикою.

Чи зможете ви визначити, чия де музика? Як ви це зробите? Свою думку обґрунтуйте й наведіть приклади.

На початок ХХ ст. майже всі музичні твори африканців були фольклорними. Професійне музичне мистецтво можна було почути лише при урядових дворах в таких країнах, як Нігерія, Конго і Судан.

Розвиток сучасної африканської музичної культури невіддільний від соціально-економічних і політичних процесів, що відбувся в Африці особливо після завоювання державами незалежності. Змінам в області музичної культури сприяють зростання міст, промисловість, посилення міграції населення з сіл до міста, більш тісні контакти з Європою, Америкою, науково-технічна революція і розвиток засобів комунікацій (кіно, радіо, телебачення).

На основі традиційних форм виникли нові жанри, як, наприклад, музика **регбі**, з якою часто асоціюють усю Африку. В основному сучасні композитори пишуть у таких музичних жанрах, як масові і ліричні пісні, музично-драматичні сюїти. Всі музичні твори пов'язані з африканською історією, так ніби розповідають про події з життя різних народів, або створені на основі традиційних форм і фольклорних творів.

Кращі композиції сучасної музики Африки зберігають колоритні стародавні особливості і при цьому доповнюються іноземними нотками, мовою і оновленим звучанням. Багато музикантів сучасних незалежних африканських держав, таких як Кейта Фодоба з Гвінеї, Жорж Кабаселе з Конго отримали професійну освіту в навчальних закладах Європи, прославляючи і там свою Батьківщину. Ритми Чорної Африки через афроамериканську культуру зіграли значну роль у виникненні таких музичних стилів ХХ століття, як *джаз*, *блюз* і *рок-н-рол*.

Бажано подивитися і послухати (за вибором учителя)

Знайдіть в Інтернеті відеокліпи:

Shakira — This Time for Africa;

Afric Simone — Hafanana 1975.

Мистецтво танцю африканської культури

Щоб краще ознайомитися з культурою Африки у всьому її різноманітті необхідно звернутися і до мистецтва танцю, яке безпосередньо пов'язане з усіма іншими видами мистецтва. Саме танець африканського народу володіє чудовими і всеосяжними способами самовираження. Це засіб висловити свої переживання за допомогою звукових ритмів і ритмів рухів тіла, які мають однакову силу виразності. Кажуть, що африканці танцюють постійно — коли радіють і коли горюють, коли люблять і коли ненавидять, коли чекають благополуччя і коли хочуть запобігти нещастям, коли поклоняються своїм богам і коли просто хочуть провести час. У арабському рукописі XIII ст. відзначено, що танець і відбивання ритму укладені в природі африканців і, якби вони падали з неба на землю, то і під час падіння відбивали б ритм. Музика і ритм проникли глибоко під шкіру африканців, течуть їхніми венами, передаються з покоління в покоління.

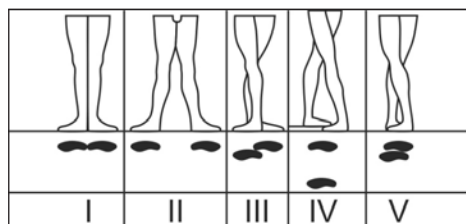
Африканські малята вчать танцю так само, як вчать ходити

Відокремити африканську музику від танцю неможливо. Він є не менш виразним, ніж мова. У селищах Африки співу і танцям вчать так само, як вчать ходити і говорити.

Окремо потрібно виділити рухи африканських танцюристів. Їх майстерність управляти своїм тілом не підвладна багатьом зарубіжним майстрам. Під час танцю жителі Африки запросто можуть змусити все тіло рухатися в будь-якому напрямку, при цьому використовуючи відразу декілька ритмів.

Для допитливих

Перші відомості про африканські танці дають наскельні малюнки в гірських масивах Сахари і Південної Африки. Найвища майстерність художників через тисячоліття донесла до нас зображення первісних танцюристів, а зображення деяких ритуалів можуть бути композицією класичного танцю. На окремих малюнках дослідники розглянули першу і другу балетні позиції, що при всій простоті вимагають серйозної танцювальної підготовки.

Позиції у балеті

Печерне фуєте (всілякі повороти рухом ноги, що допомагає обертанню або зміні руху танцюристів)

Народні танці Африки: танець-боротьба нголо (Ангола і Мозамбiк) і танець воїнів у Кенії

Елементи капоейри, які запозичені з танцю-боротьби нголо

Капоейра

Для допитливих

Руси танцю-боротьби *нголо* зображують рухи зебр, які борються між собою, що є своєрідним поєдинком молодих воїнів племені, нагородою в якому служить право взяти в дружини будь-яку дівчину племені без сплати за неї викупу. На даний час *нголо* можна віднести до сучасних регіональних бойових мистецтв. Він поширений на території Анголи і Мозамбіку.

Завезений у XVI—XVIII ст. разом із чорношкірими рабами до регіонів Латинської Америки, зокрема, до Бразилії, *нголо*, на думку багатьох учених, послужив основною базою для розвитку більш популярного в наші дні бойового мистецтва-танцю— *капоєйри*, і *капоєйри Анголи*. Ці два види боротьби пов'язані між собою вкрай тісно, на даний час постійно доповнюючи і розвиваючи один одного.

Сучасний балет

Сучасні спортивні танці

Танець народів Африки завжди супроводжувався хоромим співом, акомпанементом на різних музичних інструментах, перш за все ударних, які і визначали його ритмічне виконання. Танцюристи були одягнені в спеціальні костюми, маски, шкури тварин, використовували ходулі, брязкальця, зброю тощо. Танці включалися до мисливських, землеробських, шаманських церемоній, до обрядів поклоніння предкам, ініціації, обрядів таємних спілок. Наприклад, учасники *мисливських ритуалів* наслідували звичкам і крикам тварин і птахів. Під час *обрядів викликання дощу* танцюристи зображували хмари, з яких ллються потоки води тощо. Були поширені *танці птахів*, які *покликані охороняти посіви від шкідників* — танці подяки природі. Особливої складності досягають танці, пов'язані з *культу предків*. Танець-боротьба Нголо — з привезеними рабами потрапив до Бразилії і став базою для всесвітньо відомого танцю *капоєйра*.

Етнічний «Фестиваль в пустелі» у Малі

ФЕСТИМА — Міжнародний фестиваль масок та мистецтв. Буркіна-Фасо

Бажано подивитися і послухати (за вибором учителя)

Знайдіть в Інтернеті відеокліпи:

Zulu Dance;

Tshwane Traditional Dancers;

African Dance, Moroccan Music.

Виконання ритуальних танців вимагало тривалої підготовки. У деяких танцях брали участь декілька сотень танцюристів, при цьому головний виконавець співав пісню і прискорював темп, ускладнюючи ритм.

Танці можуть мати спеціалізацію за *гендерною* (жіночі та чоловічі танці) або *професійною* (танці чаклунів, воїнів тощо) ознакою. *Громадські* танці нерідко являли собою одну з форм дозвілля. Характерні риси чоловічих танців — це імітація тварин або мисливців, тому часто виконуються зі зброєю (палиця, спис). Жіночі танці теж мали свої особливості — це більш плавні рухи, ноги зазвичай зігнуті, тулуб нахилений уперед, кроки схожі на шаркотіння. Особливими рухами, що виділяють танцівниць-африканок, є кручення і тряска.

Танці воїнів присутні у всіх куточках Африки, і, незважаючи на відмінні назви, вони мають схожі рухи і сенс. Характерні риси цих видів танців — це агресивність стилю, складні барабанні ритми, використання допоміжних предметів таких, як зброя. З розпадом родової організації танець поступово втрачав культовий характер. Але сьогодні можна побачити ритуальні танці або в глухих селах, або на етнічних, міських, державних святах, фестивалях і навіть політичних мітингах.

Переселені африканці, які були приречені на багатівікове трагічне існування за межами батьківщини, так і не змогли пристосуватися настільки до економічних та соціальних умов чужих країн, щоб повністю розірвати зв'язки зі своєю далекою батьківщиною. У своєму оточенні вони зберігають обряди і звичаї своїх предків, передаючи їх із покоління в покоління.

Традиційні африканські танці внесли значний вплив на сучасну європейську, індійську і американську хореографію. На межі XIX—XX ст. танцювальна культура Африки, як і її музика, на основі європейських танців, вдихнула нове життя у формування бального напрямку. У структурі більшості сучасних бальних танців сьогодні лежить африканське коріння», вони технічно оброблені європейськими танцювальними школами.

Семба — народний танець і жанр музики Анголи

Весільний танець Південної Африки

Для допитливих

Танго — це танець пристрасті, це танець, який виконує чоловік ногами жінки. Його рух дозволяє передати любов, ненависть, ревності, радість, відчай. Танго неймовірно експресивний і емоційний, у ньому немає місця делікатній стриманості. Це неприборкані яскраві емоції, океан пристрастей. Як сказав Енріке Сантос Діссеполо, один із найвідоміших поетів, який писав вірші і музику танго: «Танго — це суміш люті, болю, віри та її відсутності». Хуан Д'Аріенсо, відомий аргентинський танцюрист 40-х років XX ст., казав, що танго — це ритм, нерв, сила і характер. Вважається, що цей танець має африканське коріння — це африканська **мілонга**.

Танго — танець з африканським корінням

Мілонга — американський танець з африканським корінням

Чарльстон теж має глибоке коріння, що розвинулося з племені *ашанті*, яке колись мешкало на Золотому березі Африки. Раби привезли танець до Америки, і він передавався зі звичаями племен з покоління в покоління серед африканців, що жили на плантаціях Південної Кароліни вздовж узбережжя.

На рубежі XX ст. тисячі звільнених рабів, які називаються *гечіє* (сленгова назва людей з півдня країни), переїхали до Чикаго і Нью-Йорка в пошуках кращого життя. Їх синкопована менестрельська музика 1890-х років перетворилася в *регтайм*, *блюз*, а потім у *джаз*. Так, колектив Jenkins Orphanage Band of Charleston, S. C. (дитячий будинок Дженкінс із Чарлстону, штат Колорадо) виступав на вулицях Гарлема протягом першого десятиліття XX ст. і, судячи з того, як вони танцювали, виконання дуже схоже на сучасний чарльстон. Жодному з танців, що були популярні на той час, не вдалося настільки вплинути на людей і користуватися такою популярністю, як чарльстон.

Чарльстон — американський танець, який має африканське коріння

Танець **беле**, що часто зустрічається в карибських країнах, значною мірою походить з Африки. Музичне оформлення і рухи цього танцю практично не змінилися з часів

Беле — карибський танець, що має африканське коріння

рабів, привезених із Африки до країн Карибського басейну. Для карибсько-африканського танцю характерні поточні рухи, барвисті костюми та шалені кроки, які поєднують у собі традиційний африканський танець і афрокарібську чуттєвість.

В Африці, беле танцювали з самого початку на святах, пов'язаних із весіллями і врожайями. Виконавці демонстрували свої танцювальні навички і сексуальність. Французи назвали танець «velaire», або «хороше повітря», що пізніше було скорочено до «bele». Народний танець беле найчастіше виконують під кре-

ольську пісню «Lavway». Традиційні інструменти для музичного супроводу — пісня, акордеон, банджо і африканські барабани.

Багато подивитися і послухати (за вибором учителя)

Знайдіть в Інтернеті відеокліпи:

Candombe by Daniela Pucci & Luis Bianchi: Tango Negro;

Lara Fabian & Antonio Banderas — Je suis malade;

1920s dances featuring the Charleston, the Peabody, Turkey.

Таким чином, африканський культурний регіон, на якому розташовані більше 50-ти держав, є строкатою мозаїчною панорамою музичного мистецтва і мистецтва танцю. І сьогодні тисячолітні традиції африканських народів з'єдналися з музичними культурами Європи, Азії, Індії та Америки.

Образотворче мистецтво країн Африки

Археологічні дослідження африканського культурного регіону в ХХ столітті стали переконливим доказом наявності високої давньої художньої культури населення країн Африки. Так, вуглецевий аналіз віку багатожанрових **наскельних малюнків і петрогліфів** (висічених зображень на кам'яній основі) свідчить, що їм більше 10 тис. років. Але слід визначити, що мистецтво Африки охоплює різні регіональні області, налічує кілька історичних епох, проте має єдину художню систему.

Найвищого розквіту художня творчість народів Африки досягла у *Західному Судані, на Гвінейському узбережжі та в Конго*. Власне африканське образотворче мистецтво — **скульптура, живопис і архітектура** — це види мистецтва перш за все *Західної і Центральної Африки*.

Живопис Африки

Мистецтво живопису країн африканського культурного регіону — це, насамперед, мистецтво **наскельного живопису** і **петрогліфу**, у центрі уваги яких знаходилася людська фігура, і у яких абстракція домінує над реалістичністю. Спробуємо визначити спільні характерні риси наскельних малюнків давніх африканських художників. Це перш за все сильний, драматичний експресіонізм, відсутність натуралізму і гострі, кутові форми. Головним сюжетом малюнків була **дія**: *танець, ритуал, сцени побуту* тощо. Все це — ніщо інше, як *стилізація*, щобила осмислена європейцями лише в мистецтві ХХ ст.

Фрагмент наскельного живопису. Тассіль, Алжир

Особливе багатство Африки наскельного живопису і петрогліфів пояснюється тим, що жаркий клімат не дозволив природі зруйнувати творіння стародавніх майстрів. На африканських наскельних малюнках можна повністю простежити історію людей того часу. Сцени полювання, ритуальні дії, танці, сцени побуту та інші заняття досить точно передаються давніми художниками в найдрібніших деталях.

Особливе місце серед персонажів петрогліфів займають звірі і тварини, які зустрічаються на кожному другому зображенні. У наскельних малюнках Африки переважав жовтий колір, тоді як у наскельних малюнках на території Європи — червоний.

Цей живопис пізніших періодів *відрізняється особливим динамізмом*: рухомі люди і тварини, погоні за звірами, процес полювання, війна стародавніх племен. Кожна фігурка людини зображувалася унікальною, мала свою позу, на відміну від фігур тварин.

Неофіційний символ археологічного району Ваді-Метхандуш. Петрогліф: дві великі кішки, які борються між собою

Петрогліф: сплячий бик. Сахара

Фрагменти наскельного живопису. Тассіль. Алжир

Гірський масив Брандберг

Ученим вдалося з'ясувати, що предками корінних народів Південної Африки були бушмени, або, як вони самі себе називають — *сани*. Стародавні художники малювали за допомогою деревного вугілля, сажі і суміші технічного вуглецю.

Таким чином, африканські наскельний живопис і петрогліфи — це особлива захоплююча історія, що дозволяє з високою точністю відновити багатовікову історію африканського культурного регіону.

Робота у парах

Уважно розгляньте ілюстрації у підручнику. Порівняйте наскельні малюнки народів Африки і наскельні малюнки пращурів європейців. Проаналізуйте, що між ними спільного і які вони мають відмінності.

Фрагменти наскельного живопису.
Печера Альтаміра. Іспанія

Печера Альта. Норд-Норг, Норвегія

Проходили століття, на африканському континенті з'явилися з одного боку колонізатори-європейці зі своїми цінностями, релігією, культурою, з іншого — араби, проникнувши до Африки, теж принесли свою культуру, мову і релігію. Але, знищуючи культуру африканського регіону, вони не змогли знищити волелюбний дух африканських народів, які зуміли зберегти свої традиції, свою ментальність, фольклор. Більш того, вони зуміли вплинути на культуру інших народів, асимілюватися

і у такий спосіб, створивши нову культуру Африки, коріння якої сягає глибокої давнини. Тому *однією з головних рис* африканської культури й сьогодні залишається *орієнтація на минуле*. Але це минуле не застигло, а постійно присутнє в сучасності.

На малюнках і картинах африканських художників відображалися їхні світогляд і світосприйняття, традиційні мотиви, життя і побут. Їхній стиль відрізнявся потужною експресією, енергією, яка втілювалася як у самих формах, так і в символах. Картини африканських художників точно відображали яскраві кольори пейзажів свого континенту. Характерними кольорами для африканського живопису були червоний, зелений, жовтий, помаранчевий, різні відтінки коричневого тощо.

Галерея картин африканських художників

Відомий художник Африки (Мозамбик) **Малангатана Валенте Гвенья** (1936—2011) був удостоєний звання «Художник року» (1997 р.), яке присудило ЮНЕСКО. У своїй творчості митець поєднував традиційні для африканського живопису прийоми динаміки і гротеску з європейськими техніками. Головна ідея його картин — *неототемізм*, який підкреслює рівноправність між усіма людьми на планеті.

Художник Малангатана Нгвенья

Малангатана Нгвенья. «Південний агама»

Твори художника **Ахті-Патра Руга** неймовірно яскраві і самобутні. Головними героями колекцій майстра є герої міфів рідної країни. Художник мріє зробити міфи Африки такими ж популярними, як і легенди Стародавньої Греції, тим більше, що африканські історії не менш захоплючі і повчальні. Крім міфології, Ахті-Патра Руга працює з живими квітами, створюючи з них приголомшливі скульптури, а також прикрашаючи

Картина Ахті-Патра Руга

ними готові картини. Основою для твору, як правило, служать тільки натуральні матеріали: бамбук (як основа), шкури тварин (для обробки), грубі полотна, виткані вручну з тростини. В результаті народжуються фантастичні картини, що зображують сцену з чергового міфу Стародавньої Африки, посипані квітами.

Стиль Тінгатінга названий так на честь художника **Едуардо (Едварда) Саїді Тінгатінга (1932—1972)**. Точної дати початку його творчості немає — середина 60-х років ХХ століття. Самоучка, звичайний селянин

Е. Тінгатінга. Картина про звірів

із маленькою африканського села Танзанії, в пошуках засобів для існування одного разу дістався до містечка Дар-ес-Салам, де й прославився, малюючи на стінах будинків і листах оргаліту.

Його дивовижні малюнки підкорили глядачів, так як вони уособлювали дух Африки. При всій своїй дитячості і безпосередності ці малюнки далеко не такі прості, як здаються на перший погляд. Митець вважав за краще в кожній своїй роботі розповідати про Африку через ілюстрування життя його «5 символів», п'яти найбільших тварин Африки: слона, лева, жирафа, бегемота і буйвола (антилопи). Зображені тварини в декоративному стилі, які ніби переплетені і нагадують каліграфію, майстерно вимальовані *сури* (розділи з Корану у віршах). Багато картин ілюструють зустріч Сходу та Заходу в Східній Африці.

Вважається, що дивовижний світ картин художника є невичерпним джерелом для створення персонажів для дитячих мультфільмів, ігор тощо. Крім самої Танзанії, живопис Е. Тінгатінга дуже популярний у Кенії, Норвегії, Швеції, Фінляндії, Данії. Митець став офіційно визнаним засновником авторського стилю в сучасному світовому образотворчому мистецтві.

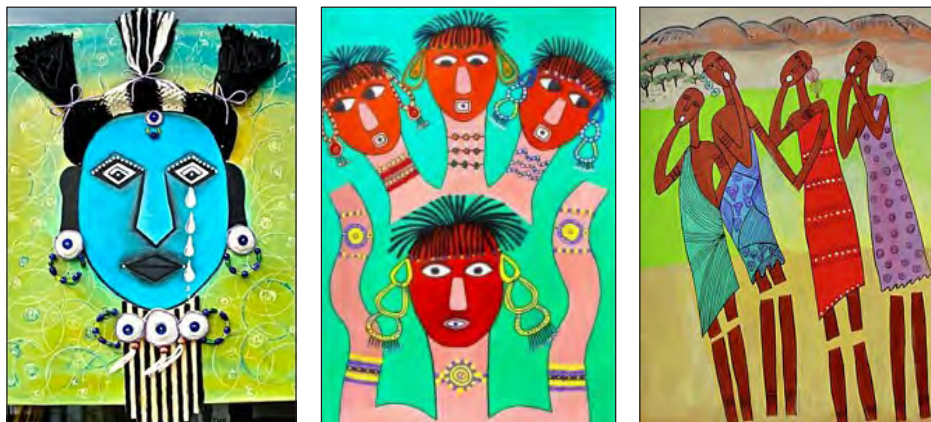

Е. Тінгатінга. Картини про звірів

Е. Тінгатінга. Картина про людей

Художниця **Гатіно Ямокоскі** постійно працює над своїм стилем, розвиваючи і відточуючи свою майстерність. У своїх творах мистецтва Гатіно зосереджує увагу на традиціях і звичаях своєї батьківщини, Кенії. Художниця вважає, що її картини — це пряме відображення її внутрішнього світу, її духовного та інтелектуального розвитку.

Картини Гатіно Ямокоскі

Отже, африканський живопис вважався примітивним, однак саме він надав великого впливу на європейське образотворче мистецтво. Незвичайні форми взяли собі на озброєння різні *авангардистські течії*. З того часу африканський живопис став розглядатися як серйозне мистецтво, яке потребує особливої уваги. *Авангардисти* минулого і нашого часу знаходять в цьому особливу геніальність. Такі форми сучасного живопису, як *кубізм*, *примітивізм* і деякі інші були створені тільки завдяки африканському мистецтву.

Робота у парях

Уважно розгляньте ілюстрації у підручнику. Порівняйте картини африканських художників і європейців. Проаналізуйте, що між ними спільного і які вони мають відмінності.

Розкажіть, які емоції викликають у вас ці твори. Як ви вважаєте, які емоції у глядачів намагалися викликати майстри своїм живописом?

Едвард Мунк. «Крик»

Пабло Пікассо. «Герніка»

Особливий характер мистецтва народів Східної Африки і Судану

У більшості регіонів Східної Африки і Судану *поширений іслам*. Його вплив позначився на розвиток художньої культури, в якій майже не були представлені скульптура й живопис. Тут склалася особлива, місцева, **банту-індо-арабська культура**, пов'язана з Іраном, Індією і середньовічним арабським світом.

Однак, як у північній частині Судану, так і на східному узбережжі художня творчість місцевого африканського населення знайшла втілення переважно *в народній архітектурі*, а також у *декоративно-ужитковому мистецтві*, зокрема *різьбленні з дерева*.

Землі, що розташовані на захід від Єгипту, історично називали *Магрибом*. У перекладі з арабської Магриб — «країна, де заходить сонце». Іноді Магрибом називали лише країну Марокко. У VII—VIII ст. країни *Північної Африки* — Туніс, Алжир і Марокко — увійшли до складу *Арабського халіфату*. Мистецтво цих народів отримало назву **магрибське**, або **мавританське**. Культура країн Магрибу та Єгипту, а значить і мистецтво, як складова частина цієї культури, теж зазнала сильного впливу ісламу.

Зразки іспано-мавританського мистецтва

Фортеця-палац Альгамбра. Гранада, Іспанія

Мавританська керамічна плитка. Іспанія

Іспано-мавританська кераміка

Середньовічний Магриб та арабська Іспанія були одними із мостів, які з'єднали духовне життя Сходу і Заходу. Мавританське мистецтво залишило глибокий слід у побуті та культурі Іспанії. Особливо тривалими були *традиції цього мистецтва в архітектурі, кераміці та інших галузях художнього ремесла.*

Ужиткове мистецтво, яке отримало назву «іспано-мавританське», досягло високої досконалості. У ремісничих майстернях виготовляли парчу, дорогі шовкові тканини, вироби зі слонової кістки, фаянсовий посуд і чудово оздоблену зброю. За часів раннього Середньовіччя країни Європи отримували цінні тканини виключно з арабських країн Північної Африки і Близького Сходу, а також з Сицилії і мавританської Іспанії. Найбільш ранні вироби іспано-мавританської кераміки належать до другої половини XIV ст. Це так звані *альгамбрські вази.*

Альгамбрські вази

Маконде — народ, що мешкає в Танзанії і Мозамбіку загальною чисельністю понад 1,5 млн. чоловік. Народ маконде сповідує *сунітський іслам у поєднанні з традиційними віруваннями.* У культурі маконде також відчувається вплив арабів.

Народ маконде відомий у всій Африці, завдяки відмінній різьбі з дерева. Вибір чорного «залізного» дерева, надзвичайно щільного і важкого, для майстра племені маконде — важлива справа. Різьбяр без будь-яких підготовчих начерків приступає до втілення задуму. Основними знаряддями праці йому служать ніж, стамеска і ще один оригінальний інструмент — щось середнє між долотом і молотком. Один із найбільш популярних сюжетів дерев'яної скульптури маконде — *дерево життя.* Цікавим є той факт, що під час *ритуалу ініціації* перед юними маконде ставлять різні за композицією, змістом і тематикою дерев'яні фігурки, зміст яких їм належить розпізнати.

Майстер-різьбяр із племені маконде

Статуетки Танзанії

? Які духовні горизонти відкривають для нас твори африканського мистецтва і як це відбувається?

Декоративно-ужиткове мистецтво Африки

Декоративно-ужиткове мистецтво — один із видів художньої діяльності, твори якого поєднують естетичні та практичні якості. Декоративне означає «прикрашати». Ужиткове означає, що *речі мають практичний ужиток*, а є не лише предметом естетичної насолоди. *Головне завдання декоративно-ужиткового мистецтва* — зробити гарним середовище людини, її побут.

Краса творів ужиткового мистецтва досягається завдяки декоративності. *Декоративність* є єдиним можливим засобом вираження змісту і художньої образності. Поділ декоративно-ужиткового мистецтва на жанри здійснюється за *призначенням предмета* — меблі, одяг, посуд тощо, за *технікою виконання* — різьблення, ткацтво, розпис, за *матеріалом* — дерево, кераміка, текстиль, камінь, лоза, тобто використання природних матеріалів; метали та їх сплави, пластмаси, скло, порцеляна, папір тощо — використання штучних, винайдених людиною, матеріалів.

Творча фантазія та ідеали, відчуття естетичної цінності праці відбилися у декоративно-ужитковому мистецтві народів Африки. Виготовлення та характер виробів цього виду мистецтва тісно пов'язані з місцем та умовами проживання їх творців. Господарський уклад життя африканських племен в умовах первіснообщинного ладу сприяв тривалому збереженню самобутніх культурних навичок і традицій донині.

Художній смак африканських народів виявився як при створенні окремих предметів (меблів, посуду, предметів побутового вжитку, бісерних вишивок тощо), так і в *обробці всього будинку* (стіл, стелі, підлоги). Все це *прикрашалося орнаментом*, притаманним окремим племенам і народам африканського континенту.

Наприклад, *різьблений дерев'яний посуд* в Судані розставляється й донині на глинобитних розписних підвищеннях (майже, як в Україні росмальовані печі). А у районах тропічного лісу, де поширені дерев'яні житла, стіни, стелю і підлогу покривали *плетеними циновками зі складним геометричним орнаментом*. У степових районах переважали глинобитні будови, прикрашені *різьбленням і розписом косяків, карнизів, опорних стовпів* тощо. Народи Західної Африки, головним чином узбережжя Верхньої Гвінеї, від Ліберії до Нігеру, зберегли традиційну майстерність *бронзового литва*. У цих регіонах поряд із дерев'яною пластикою створювали і скульптурні вироби з бронзи. Найвищого розквіту це мистецтво досягло в Південній Нігерії.

Усі ці традиції декоративно-ужиткової творчості зберігаються й сьогодні у сільській місцевості і в племенах, які живуть далеко від цивілізації.

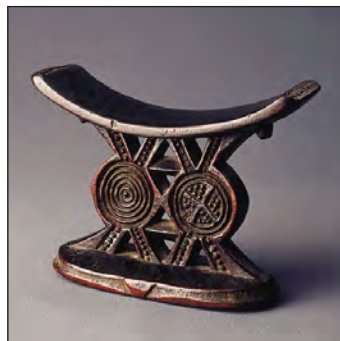
Зразки декоративно-ужиткового мистецтва народів Африки

Посуд із лози і дерева

Дерев'яний табурет.
Конго

Підлокітник «Муцаго».
Зімбабве

Браслети зі слонів'я кістки. Нігерія

Браслети, срібло. Судан

Сережки народу нгуні

Престижний підголовник,
прикрашений бісером.
Ефіопія

Килимки із бісеру. Південна Африка

Робота у парах

Уважно розгляньте ілюстрації у підручнику. Порівняйте прикраси із бісеру африканських і українських майстринь. Проаналізуйте, що у них спільного і які є відмінності. Розкажіть, які емоції викликають у вас ці шедеври.

Африканські жіночі та чоловічі прикраси з бісеру

Українські жіночі у прикраси з бісеру і вишиванки, прикрашені бісером

Своєрідне мистецтво скульптури країн африканського культурного регіону

Скульптура (частіше у вигляді статуетки) різних племен Африки не тільки відрізнялася манерою виконання, а мала відмінності етнічного характеру. Її характерна риса — культовий характер, але самою релігією не вичерпувалася.

Африканські статуетки, в більшості випадків, зображували померлу людину, будучи вмістилищем його душі, або тварину, яка була пов'язана з темним предком етносу. Наприклад, поширена статуетка антилопи у Малі (народ *бамана*). В центрі уваги африканських митців знаходилася людська

фігура. Голова була основним елементом, а тіло лише вказувало ознаки статі. Деталі одягу і прикраси зображувалися рідко. Абстракція, як і у живописі, переважала над реалістичністю.

Важливе значення у цьому виді мистецтва мало вміння майстра передати характер персонажу і суть його руху, а також загальний емоційний стан образу: страхітливий гнів, спокій, м'які гнучкі рухи або ж його напруженість.

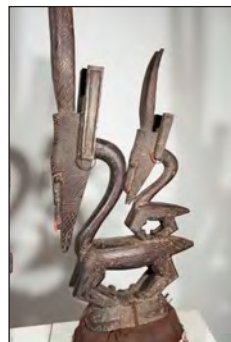
Африканську скульптуру майстри рідко фарбували. Зазвичай вона зберігала природний колір дерева. Матеріалом для скульптури майже завжди служить так зване червоне або чорне дерево найбільш щільних і твердих порід.

Мистецтво скульптури Африки поділялося на **три основні жанрові групи**.

Перша група — це зображення *духів, предків* чи певних історичних осіб, а у племені із розвинутою міфологією — *богів*.

Друга група — *ритуальні маски*. Наприклад, маски, які використовують для обрядів посвячення юнаків і дівчат в члени племені. До цієї групи входять маски шаманів, танцювальні маски і маски таємних союзів.

Третю групу складає *скульптурна різьба*.

Головний убір «Бамана» з подвійним антилопами. *Малі*

Різьблені дерев'яні скульптури. Племена бавалі і баконго, *Конго*

Скульптура Південного Конго

Жіноче божество. *Нігерія*

Фігура-оберіг *Мамбіла, Нігерія*

Основні риси африканської *різьбленої дерев'яної скульптури*.

- Загальна кількість форм.
- Акцент на обличчя. Таку скульптуру виготовляли з надмірно великими головами.
- Спрощене зображення тулубу. На ньому відзначалися тільки ті деталі, які вважалися істотними — статеві ознаки та татуювання.
- Ритуальний характер дрібних деталей.
- Посилений вираз емоцій.
- Для виконання фігурок використовуються в основному тільки тверді породи дерев.
- Використання одягу та прикрас.
- Використання лише трьох кольорів — білого, червоно-коричневого та чорного. У фарбуванні скульптур Південної Нігерії та Дагомеї можна зустріти блакитний і зелений кольори.

Народи деяких областей Західної Африки, головним чином узбережжя Верхньої Гвінеї, від Ліберії до гирла Нігера, зберегли традиційну майстерність бронзового лиття. В цих районах поряд із дерев'яною пластикою створювалися і скульптури з бронзи. Найбільшого розквіту вона досягла у Південній Нігерії. В англійських колоніях Сьєрра Леоне та Ліберії склався особливий стиль різних зображень людської фігури. На високому рівні знаходилися і роботи народних майстрів південної Нігерії.

Голова оба. Бенін

Фігурка шамана.
Бронзове різьблення

Фігурка влади Нкісі. Конго

Маски народів африканського культурного регіону

Поміркуємо разом.

Де в Африці закінчується мистецтво і починається релігія?

Африканська маска — це просто різьблений твір чи окультний предмет?

Багато часу жителі Африки витрачають на те, щоб уберегти себе від злих духів і наблизитися до добрих богів. Для цього вони проводять різні ритуальні обряди — для викликання дощу, боротьби зі шкідниками, отримання благословення перед полюванням, набивають татуювання, вирізають маски, що мають захистити їх від злих духів.

Африканське *мистецтво маски* — невід’ємна частина африканської культури, зокрема міфології. Маски — це давні твори мистецтва, що несуть прихований сенс, це не точне відтворення предметів, а «знак», який замінює невидиме. Одночасно маска — це особа, через яку божество або дух, тимчасово втілений в неї дивиться на світ. Феномен мистецтва створення маски пов’язаний зі світоглядом і світовідчуттям африканської людини, яка не відокремлює себе від природи.

Африканські маски існують з часів палеоліту і відіграють особливу роль у житті народів Чорного континенту. Весілля, похорон, збір врожаю, посвячення юнаків і дівчат — ні одне свято чи ритуал не проходить без них. Вважалося, що під час танців та інших обрядових дій духи предків наділяють власника маски своєю містичною силою.

Певна людина одягала маску і спеціальний ритуальний костюм. Ритуал супроводжувався піснями і танцями навколо багаття. Власне, танці і одяг допомагали створити «іншу особу» для обряду: людина в масці втрачала на певний час своє людське обличчя. Вона перевтілювалася в дух, якого викликало плем’я, тобто була таким собі посередником між потойбічним світом і світом земним. Після проведення обряду людина, яка одягала маску, обов’язково повинна була її знищити.

У кожній країні африканського культурного регіону, у кожній народності і сьогодні є свої «добрі» і «злі», «хороші» і «негативні» маски, що використовувалися століттями в повсякденному житті. Наприклад, *маски бамбара* — маски зі спокійними обличчями і закритими очима. Вони зображали померлих родичів і їх використовували під час погребальних обрядів чи на свята. Існували *маски-герої* місцевої міфології, *маски-обереги* зберігали сили і здоров’я, *страхотливі маски* найчастіше поєднувалися з рисами звіра. Такі маски використовували члени таємних товариств під час традиційних свят або полювання за нечистою силою. Вважалося, що людина в масці дає тимчасовий притулок духу, якого ця маска зображувала.

Маска зі спокійним обличчям і закритими очима

Форми африканських ритуальних масок різноманітні — від натуралістичних до фантастичних, від тотемних, із надмірно збільшеними деталями (великими очима, довгими носами або вухами), до страшних убогих із вставленими зубцями, рогами, обтягнутими шкірою тварин, з довгим волоссям (у таких масках людські риси поєднуються з рисами звіра). Зазвичай, маски прикрашені загадковими орнаментами. Кожна деталь орнаменту мала символічне значення. Наприклад, *зигзаг* — це стежка предків, складний шлях, яким потрібно пройти з гідністю, щоб духи предків були задоволені; *шаховий орнамент* — подвійність світу, протистояння добра і зла, знання і неучтва, чоловічого і жіночого початків.

Маска, декорована солом'ю

Маска племені догонів

Маска мулвалва

Маски виготовляли з самого різного матеріалу: деревини, міді, бронзи, теракоти, рафія, текстилю, слонової кістки. На поверхню маски зазвичай накладався натуральний барвник — охра. Вона давала темно-жовтий або світло-коричневий колір. Прикрашали маски щедро: шерстю тварин, морськими мушлями, пір'ям птахів, насінням та солом'ю.

Маски народу вара у Буркіна-Фасо

Шамани у масках просять для мешканців села дощу

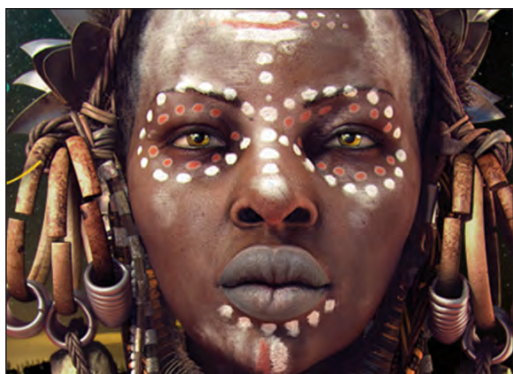

Маски коро палицями або батогами наказують тих, хто цього, на їхню думку, заслугоує

Зараз в Африці маски можна купити в будь-якому етнічному магазині або на ринку. Через масове виробництво вони майже втратили свою цінність і їхній зв'язок з африканською культурою ослаб. Сучасним дослідникам стало складно визначити, звідки походить та чи інша маска і хто її майстер.

Для допитливих

Колиска боді-арту

Африканське тату

Найсильніше жителі африканського культурного регіону прив'язані до сталості і незмінності, в тому числі і в усьому, що стосується повсякденного життя, традицій і звичаїв, що ведуть своє існування від пращурів. Багато оригінальних традицій цього континенту засновані на різних віруваннях.

Саме Африка вважається колискою **боді-арту** — мистецтва прикрашання оголеного тіла татуванням, пірсингом, натільним розписом, нанесенням певних шрамів тощо. Такі форми мистецтва пов'язані з прадавніми уявленнями африканців про красу людського тіла. Вони набули на території Чорного континенту надзвичайного розвитку і до цього часу поширені в культурі африканських племен.

У більшості африканських племен на сьогодні відсутність татування є ознакою неповноцінності. Вважається, що чоловік без натільного знака не стане щасливим

Сучасна африканська родина з татуюванням

щоб показати свій соціальний статус, з якого племені тощо. Наприклад, жінкам робили татуювання, за яким можна було визначити їхній сімейний стан, а чоловічі тату свідчили про мисливську вправність або військові перемоги. Таким чином, татуювання відображали поширений у традиційних суспільствах розподіл соціальних ролей. Проколювання різних ділянок тіла практикувалося вже за кілька тисячоліть до нашої ери. Африканці носили всілякі металеві сережки, які вставляли у вуха, брови, губи, ніс. Взагалі африканські племена — це єдине соціальне середовище, де позитивне ставлення до **п'їрсингу** залишається незмінним уже впродовж кількох десятків століть.

Чудові самобутні традиції декоративно-ужиткового мистецтва, відчуття ритму, експресивної виразності, майстерності композиції, які були накопичені народами африканського культурного регіону протягом тисячоліть, не зникли до сьогодні. Краса в мистецтві не обов'язково залежить від точності відтворення природи. Саме цьому світ зобов'язаний африканському мистецтву. Культурна спадщина творчо, по-новаторському переробляється, змінюється, а вже нові майстри знайомлять народи світу з цією дивовижною культурою народів Африки.

Чи можна говорити про мистецтво народів Африки — континенту, з давніх-давен населеного племенами і різними народами — всі вони перебували в постійних і самих різноманітних контактах між собою, ніколи не існували ізольовано один від одного. Міграції та схрещування з давніх часів були звичайним явищем в історії африканців. Учені стверджують, що *автохтонне* (місцеве, корінне за походженням) *населення* Африки, незалежно від расової приналежності, можна назвати *африканськими народами і племенами*. Вони мають спільне коріння, при їх спілкуванні відбувалося взаємопроникнення і взаємовплив їхніх культур, що створили загальні світоглядні принципи і культурні цінності. Саме все це і призвело до такого явища, як *єдине африканське мистецтво*, що проявляється в різноманітні народних і національних варіантів, які іноді дуже відрізняються між собою.

мисливцем, а жінка не зможе створити сім'ю. Чоловіче тіло, покрите зображеннями різних знаків, позначало кількість його перемог. Основну роль у розвитку мистецтва татуювань Африки зіграв клімат. У країні, де одяг не є особливо необхідним атрибутом, і велика частина тіла залишалася відкритою, підшкірні малюнки були дуже доречні. Вони мали особливе значення для їх носіїв і оточуючих.

Тіло прикрашали як чоловіки, так і жінки з декоративною метою і для того,

Жінки- красуні племені мурсі

Плем'я мбуті — найбільш низькорослі люди в світі

Весільні звичаї племені зулусів

Національний одяг Чаду

Таким чином, *по-перше*, завдяки численным археологічним розкопкам, різним дослідженням учених, народи світу мають уявлення про мистецтво народів і племен усєї Африки. Поступово відкриваються нам сторінки далекого минулого африканського материка і стає зрозумілим, що коріння африканського мистецтва йдуть далеко в глиб тисячоліть.

По-друге, традиційна культура народів африканського регіону має свою специфіку, яка полягає в їх *орієнтації на минуле*. Це означає, що традиційне африканське мислення *виділяє тільки сьогодні і минуле*, тобто на зміст і форму їхніх видів мистецтва великий вплив має повсякденне ставлення до життя. Наприклад, народи Африки до цього часу використовують символи для захисту від лихого ока і вторгнення «невідомих», чужих сил, злих чи добрих.

По-третє, як і у більшості народів світу, уявлення африканців про світобудову мали релігійно-міфологічний характер, і це створило значний вплив на самобутнє мистецтво народів Африки. У ньому тісно переплелось надприродне і природне. Африканське мистецтво є невід'ємною частиною вірувань і належить усій громаді.

Культури африканського континенту зробили значний внесок до скарбниці світової культури:

- ритми Чорної Африки через афроамериканську культуру зіграли значну роль у виникненні таких музичних стилів ХХ ст., як *джаз*, *блюз* і *рок-н-рол*;

Легендарний джазовий співак і трубач Боні Філдс

Американська джаз-співачка і актриса Шола Адіса-Фаррар

- поява в Європі африканської пластики створила основу для світового балету, спортивних і бальних танців, які відрізняються енергійним і чітким ритмом;

Зображення африканської пластики від наскельних малюнків до сучасного американського балету

- кубістськими формами африканської скульптури і живопису перейняли художники найбільш авангардистських угруповань, а кубізм увійшов до історії світової культури як один із найцікавіших художніх напрямків;

- відлуння культури Чорної Африки можна знайти в творчості таких видатних французьких художників ХХ ст., як Моріса де Вламінка, Анре Дерена, Анрі Матісса і насамперед Пабло Пікассо.

- африканська скульптура стала джерелом натхнення для творчості представників німецького експресіонізму;

- здатність до синтезу, що характеризує мистецтво Чорної Африки, до цього часу є одним з напрямків художніх пошуків світової культури.

М. де Вламінк. «Червоні дерева»

А. Дерен. «Танець»

А. Матісс. «Танець»

П. Пікассо. «Меніні»

ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ТА САМОПЕРЕВІРКИ

Дайте відповіді на запитання за матеріалом підручника

I. Оберіть варіант правильної відповіді:

1. До культової архітектури належать:
 - а) житла племен;
 - б) храми, мечеті;
 - в) замки, фортифікаційні споруди.
2. На відміну від європейської, музика Африки — невід’ємна частина...
 - а) політичного життя;
 - б) соціального життя;
 - в) особистого життя.

3. Які з інструментів є власне африканськими?

а)

б)

в)

4. Які танці світу мають африканське коріння?

а) вальс, танго, мазурка;

б) чарльстон, танго, брейк-данс;

в) чарльстон, танго, беле.

II. Дайте коротку відповідь на запитання

1. Які характерні риси притаманні храмовій архітектурі країн африканського культурного регіону?

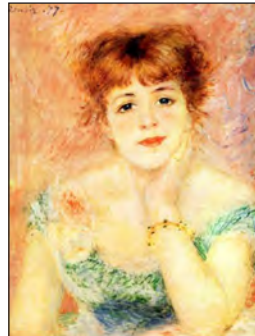
2. Ця музика для народів Африки — один із найбільш яскравих способів самовираження, вона втілює в собі культуру, побут і менталітет народу, є відображенням звичного йому природного середовища проживання? Про який музичний жанр йдеться?

3. Які світові стилі живопису мають африканське коріння? Наведіть приклади.

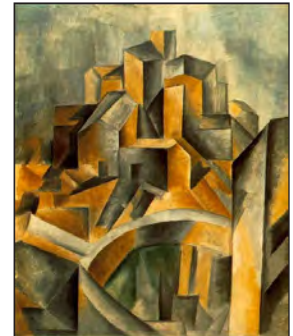
4. Розгляньте ілюстрації з підручника. Визначте авторів картин. У якому стилі написані ці твори? За якими ознаками ви зробили свої висновки?

А

Б

В

5. Назвіть найвідоміші архітектурні споруди країн африканського культурного регіону.

6. Яке значення мають танці для народів Африки? Наведіть приклади.

7. Маски для народів африканського культурного регіону — це мистецтво, чи лише атрибут ритуалів?

8. **Оберіть, на ваш розсуд, будь-який** твір мистецтва (ілюстрацію з підручника), який вам сподобався найбільш і охарактеризуйте його за допомогою наступного плану:

1. Назвіть автора і назву твору.
2. В якому стилі він створений?
3. Які художні засоби виразності використав автор?
4. Яке ваше особисте враження від даного твору?
5. Які ще твори, що виконані у цьому стилі, вам подобаються? Чому?

III. Дайте розгорнуту відповідь на запитання

1. Назвіть основні види декоративно-ужиткового мистецтва Африки. Прокоментуйте їх.

2. Продовжте речення: «Характерні риси культури народів Африки відображені у різних видах мистецтва. Це...».

3. Яке значення у африканській культурі належить скульптурі? У чому її особливість? Наведіть приклади.

4. Проведіть порівняльний аналіз різних видів живопису художників Африки з творами тих же видів живопису європейських майстрів. Чи мають вони спільні риси і чим відрізняються? Завдяки яким ознакам ви б одразу впізнали твори цих стилів?

IV. Поміркуйте ...

1. Яке значення для народів африканського культурного регіону мають культові споруди? Визначте їхні характерні національні риси. Свої висновки обґрунтуйте за допомогою прикладів.

2. Охарактеризуйте архітектурні споруди, що вам сподобалися (країна, стиль, архітектурні особливості тощо).

3. Які види декоративно-ужиткового мистецтва народів Африки схожі з українськими? Проаналізуйте, що між ними спільне і які є відмінності. Наведіть приклади.

4. Визначте характерні риси, життєві цінності і пріоритети населення країн африканського культурного регіону і як вони відображаються в мистецтві. Обґрунтуйте свою відповідь.

V. Творче практичне завдання

I. **Продовжити речення:** «При вивченні цього розділу для мене найбільш важливим відкриттям стало...».

II. Групова робота

Підготуйте театральний вечір на тему: «Мистецтво танцю народів Африки».

III. Колективна робота

1. Зробіть у класі виставку ваших замальовок на тему: «Якою я бачу Африку». Використайте техніку живопису художників Африки. Або **зробіть у класі виставку** ваших замальовок або макетів архітектурних споруд народів африканського культурного регіону.

2. Підготуйте і проведіть конференцію на тему: «Внесок мистецтва африканського континенту до скарбнички світової культури».

IV. Виберіть тему і підготуйте мистецький проект.

Мистецький проект — різновид художньо-творчої діяльності, який потребує самостійного розв'язання проблеми, що обрана та можливості застосування отриманих результатів у реальному житті.

Враховуючи власні інтереси й можливості, оберіть для самостійної роботи тему з розділу для індивідуального або групового проекту, який виконуватимете протягом встановленого вчителем часу.

Етапи виконання проекту

1. Постановка проблеми і визначення типу проекту.
2. Планування і організація роботи.
3. Пошук і опрацювання джерел, підготовка обладнання.
4. Здійснення проекту.
5. Оформлення кінцевих результатів.
6. Проведення презентації або захист, творчий звіт.
7. Загальна оцінка проекту.
8. Підбиття підсумків.

Приклади тем для мистецьких проектів:

«Особливості культової архітектури країн африканського культурного регіону».

«Відображення світогляду і світовідчуття народів країн Африки у декоративно-ужитковому мистецтві».

Мистецтво американського культурного регіону

Джерела американських цінностей і пріоритетів

Представники різних культур по-різному сприймають дійсність в силу різниці у вихованні, попереднього досвіду, під впливом традицій власної культури, пріоритету ціннісних орієнтирів, стереотипів способу життя і поведінки.

Щоб краще зрозуміти американський менталітет, світоглядні цінності населення Північної Америки, їх бачення світу, звернімося до конкретних фактів історії, які визначили *становлення американської нації*. Своєрідність художньої культури Північної Америки обумовлена її історичними, соціально-політичними та етнічними особливостями.

Історична довідка

Зробимо короткий екскурс до історії формування американського суспільства. Унікальність американського суспільства визначається специфікою його історії. За порівняно невеликий історичний час країна першовідкривачів та іммігрантів перетворилася в супердержаву з усіма позитивними і негативними сторонами цього явища. Як би ми не ставилися до американської політики сьогодні, ми не можемо заперечувати, що саме реальне життя в Америці є привабливим для жителів інших країн. Саме цим пояснюється прагнення чужоземців переїхати до Америки на постійне проживання, серед яких і українці.

? У чому полягають особливості так званого «американізму» і якими є джерела і шляхи формування та трансформації американських цінностей і пріоритетів з часу заснування перших поселень у Новій Англії в 1607 році й до цього часу?

1. На думку істориків і філософів, в основі американського суспільства лежить лібералізм *Джона Локка*. У своїх працях він виділяв **невід'ємні права людини** — *право на життя, на свободу, на приватну власність і рівноправність*. Джон Локк вважав, що люди дійшли висновку, що суспільний договір на охорону цих прав і нагляд за дотриманням цих свобод вони довіряють державі. У той же час філософ вважав, що народ має право контролювати роботу влади і має право змінити той уряд, чия робота здається йому недостатньо ефективною. Усі ці принципи були закладені до **Декларації Незалежності**, яка багато в чому визначає життя й сучасного суспільства.

2. Історія Північної Америки з самого початку передбачала **незалежність духу і підприємливість** як необхідну умову виживання на новому континенті. Крім того, іммігрантам було властиве бажання звільнитися від пут колишнього життя, видийти від підвалин католицької церкви і прагнення реформувати релігійні погляди (виникнення протестантської релігії), поставивши їх на службу інтересам власності. Саме **протестантська етика і пуританська мораль** увійшли в плоть і кров громадян молодій країні і стали важливими факторами в її духовному розвитку. У суспільстві рівних можливостей саме Бог допомагає людям досягти успіху. Звідси випливає, що **морально те, що приводить до успіху**. Американець — не американець, якщо він не досяг персонального успіху.

Р. Уір. «Батьки-пілігрими сідають на корабель»

Ж-Л. Ферріс «Перший День Подяки, 1621 рік»

3. Важливим фактором став **строкатий етнічний склад країни**, створений із вихідців різних країн і об'єднаний ідеями свободи й демократії. Кожна з груп переселенців продовжувала культурні традиції своєї батьківщини, але у відмінному від першоджерела вигляді. Культура Сполучених Штатів Америки формувалася під впливом саме етнічного і расового різноманіття країни.

4. Північна Америка — країна емігрантів, тому, відповідно до закону, вони **мають рівні права** з корінними жителями континенту. Люди різного походження живуть поруч, інколи утворюючи «плавильний котел» мов та культур, інколи підтримуючі кордони між етнічними та національними громадами.

Отже, головними факторами, що вплинули на формування національної ідентичності США, були принципи, що покладені до Декларації Незалежності; релігійна філософія — протестантська етика і пуританська мораль; ідеї свободи і демократії; а також строкатий етнічний склад країни, де кожна нація зберігала культурні традиції своєї Батьківщини.

Становлення мистецтва Північної Америки, зокрема США, відбувалося теж на основі синтезу не тільки різних національних, але й расових культур — *американських індіанців, народів Африки, іммігрантів з Європи*, а пізніше і *переселенців з країн Азії*. Етнічна строкатість вихідців із різних країн світу є важливою особливістю, яка зіграла головну роль у розвитку *національної самосвідомості, громадської думки, формуванні нових культурних принципів* і особливо художніх традицій різних видів мистецтва Північної Америки.

Американські кінематограф, телебачення, музика (блюз, джаз, реп, рок тощо) служать фундаментом світової масової культури. Саме в США вперше з'явився Інтернет, масовий автомобіль, отримали розвиток інформаційні технології. Як провідна економічна і військова держава світу, США багато в чому визначає спосіб життя решти людства.

Музичне мистецтво США. Національна музика США

Без музики земля – порожній,
недобудований будинок,
у якому ніхто не живе.
Людвіг Тік, німецький поет

Поміркуємо разом

Що ви знаєте про музичні напрямки США?

Чи вплинула національна музика США на музичний світ Європи? Наведіть приклади.

Г. Кук. «Робітники»

Р. Крисвелл. «Хатина дядька Тома»

У жодній країні світу музичний фольклор не відрізняється такою строкатістю, як у Сполучених Штатах Америки. Саме тут виявляються особливості тих етнічних груп, що утворюють багатонаціональне населення США, які, якщо судити з мови, побуту, суспільному устрою, повністю асимілювалися і підкорилися загально-американським традиціям.

На американському ґрунті збереглася і адаптувалася народна музика майже всіх європейських країн, що була перенесена вихідцями зі Старого Світу. В результаті торгівлі рабами і їхнього переселення до Америки, на території Сполучених Штатів широкого розвитку набула також музика народів Африки. Безліч видів індіанської народної музики існує і на цей час в тих місцевостях, де зосереджено корінне населення Америки.

Таким чином, національна музика США ґрунтується на музичних традиціях, принесених з Європи, Африки, пізніше Азії, а також на музичних традиціях американських індіанців і корінних жителів Гавайських островів. Усі ці культури асимілювали одна в одну і створили нову музичну культуру, нові, до цього не існуючі музичні напрямки, які згодом поширилися у всьому світі.

? Який специфічний шлях пройшло музичне мистецтво США?

Історична довідка

З історії музики корінних американських індіанців

Найдавнішою вважають музику американських індіанців, що збереглася тільки в резерваціях. Вона відрізнялася *одноголоссям, пентатонічним складом, звуко-наслідуванням голосам у природі*. Музичні інструменти індіанців — флейти, свистки, барабани, тріскачки.

Пентатоніка (від грец. «pente» – «п'ять» і «tonos» – «звук») — звукова система, лад що має 5 звуків різної висоти у межах октави. Пентатоніка широко представлена як у сучасній, так і у народній музиці. Вона характерна для традиційної музики країн Далекого Сходу (Китаю, В'єтнаму, Японії, Кореї), Африки, Індії, індіанців, а також для багатьох європейських народів, наприклад зустрічається у ірландській фолк-музиці, звідки вона перейшла до американського кантрі. Сліди пентатоніки зустрічаються і у деяких українських піснях. Також звукоряд цього типу широко використовується у сучасній рок, поп та блюзовій музиці. У важкому році близько половини гітарних рифів і соло граються за гамою пентатоніки.

Опора на первинні (кварто-квінтові) відносини звуків свідчить про давність пентатоніки. Вона лежить в основі традиційної («народної») музики китайців, в'єтнамців, монголів, тюркських народів, а також американських індіанців. Пентатоніка зустрічається в музичному фольклорі Європи і в найдавніших зразках української народної пісні (особливо в так званих календарних обрядових піснях).

Бажано подивитися і послухати (за вибором учителя)

Знайдіть в Інтернет відеокліпи з музикою американських індіанців.

З історії музики вихідців із країн Європи

Американська музична культура, як і американська нація в цілому — явище відносно молоде. З самого початку свого формування (з XVII ст.) вона була пов'язана зі спадщиною Європи, перш за все з Великою Британією. Пуританська мораль колоністів (вихідців з Великої Британії) не давала розвиватися світським жанрам, дозволяючи лише **спів псалмів**.

У процесі формування нових укладів, звичаїв і смаків особливого поширення набув написаний **релігійний гімн**, який масово співали і поза церквою на релігійних зібраннях (до 20 тисяч осіб), що поклато початок виникнення і духових оркестрів.

У період революції 1775—1783 років й утворення держави США (1776 р.) особливого поширення набули **патріотичні пісні** («Янки Дудль», «Зоряно-смугастий прапор», «Слався, Колумбіє» та інші). Поступово музика міцно увійшла до повсякденного життя — набуло популярності **домашнє музикування**: концерти салонного характеру, танці.

У кінці XVIII ст. відбулося формування **американської професійної музики**. У XIX ст. з'явився ряд симфонічних оркестрів. У 1883 році відкрилася «Метрополітен-опера» в Нью-Йорку, потім з'явилися свої оперні театри в Чикаго, Новому Орлеані, Бостоні та інших містах. *Характерною особливістю музичного мистецтва Північної Америки* початку XX ст. залишалося змішування різних стилів, використання народних мотивів.

Важливою складовою в музичному мистецтві США є **різноманітні види і форми афроамериканської культури**. Незважаючи на складні взаємини різних етнічних груп США, саме африканці, які були вивезені до Нового Світу в XVII, XVIII і початку XIX ст. й там стали рабами, мали значний вплив на мистецтво країни, що сприяло формуванню самобутності її художньої культури. Тепер уже як афроамериканці вони відкрили в своєму мистецтві нову емоційну сферу.

Невідомий художник. «На святі»

У своїй музиці (мелодиці, ритміці, інструментарії тощо) афроамериканці зберегли багатотональні традиції мистецтва своїх пращурів, художню «спадковість»: високий ступінь естетичної обдарованості, сприйнятливості до нової культури, творчу потребу висловлювати своє світовідчуття в художніх образах, чудове ритмічне чуття, свободу м'язів тіла, специфічну манеру співу і деякі інші вроджені особливості.

На новому громадському і культурному ґрунті вони створили нові види музичної творчості, які набули значення загально-американського музичного мистецтва і досягли рівня класичних зразків світового музичного фольклору. Починаючи з середини XX ст., афроамериканська музика США стала привертати до себе увагу в усьому світі. Спочатку естрадні афроамериканські пісні, трагічні хорові **спірічуел**, потім *провісники джазу: регтайм, блюз, джаз-банд*, ще пізніше — **суінга і сучасний джаз** — усе це поступово увійшло до американської та європейської культури.